

da dolgozott vagy jelenleg is dolgozik a magyarországi egészségügyi ellátásban.

Kutatásunkkal igazoljuk az utóbbi évtizedek hétköznapi tapasztalatait, és konkrét

adatokkal alátámasztjuk a Magyarországra irányuló romániai magyar orvosmigráció méreteit.

Ábrám Zoltán

■ IRODALOM

1. Balázs Péter: Külföldi orvosok bevándorlása Magyarországra az 1980–90-es évtizedben. *Lege Artis Medicinae* (LAM), 2002. 12. 32–42.
2. Cseke Péter: Magyar orvosok közt Moldvában. In: *Uő.: Látóhegyi töprengések. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1979; és Uő.: Hazatérő szavak. Szociográfiai riportok. Püski, Bp., 1993. 97–113.*
3. Barabás Béla – Péter Mihály – Péter H. Mária (szerk.): *A marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos- és gyógyszerésképzés 50 éve. A Magyarságtudományi Könyvtára, Bp., 1995. 285–318.*
4. Szöllősi Árpád: *A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem 1945–1995. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1995.*
5. Genersich Antal emlékkönyv születésének 150. évfordulója alkalmából. *Adatok a romániai magyar orvosok és gyógyszerészek munkásságáról. Szerk. Tankó Attila – Péter Mihály, Genersich Alapítvány, Bp., 1994. 91–95.*
6. Bocskay István: Fogorvosképzés Marosvásárhelyen. In: Tankó Attila – Péter Mihály: i. m. 1994. 96–98.
7. *Revista de Medicină și Farmacie – Orvosi és Gyógyszerészeti Szemle, MOGYE, 2005. 51. 1–75.*
8. Brassai Zoltán: Az erdélyi magyar nyelvű orvosképzés történeti vonatkozásai és jelenlegi gondolatai. In: Tankó A. – Péter Mihály: i. m. 91–95.
9. Péter Mihály: Adatok a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet végzőseinek kihelyezéséről. In: Barabás B. – Péter Mihály – Péter Mária: i. m. i. h.
10. Balázs Péter – Ábrám Zoltán: Marosvásárhelyi orvosok a magyarországi orvosi karban. *Magyar Epidemiológia, 2009. 6. 95–110.*
11. *A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1959. évi 8. számú törvényerejű rendelete az orvosi rendtartásról.*
12. 1994. évi XXVIII. törvény a Magyar Orvosi Kamaráról.
13. *Revista de Medicină și Farmacie – Orvosi és Gyógyszerészeti Szemle, MOGYE, 2005. 51. 87–164.*

FALUSI URBANIZÁCIÓ ÉS VÁROSI RURALIZÁCIÓ A SZÉKELYFÖLDÖN

Visszatekintés a szocialista életmódváltás következményeire

■ A volt szocialista országok városainak kialakulása nem egy organikusan lezajló folyamat eredménye volt, hanem a tömegesen bevándoroltak vagy betelepítettek térfoglalása, ami a központsított hatalom számára lehetővé tette a lakosság hatékonyabb ellenőrzését. A „sokoldalúan fejlett szocialista társadalom” eszméje tehát nemcsak a települések formáját igyekezett megváltoztatni, hanem a lakosság összetételét és életvitelét is.

Miként zajlott le a vizsgált korszakban az életmódváltás? Milyen gondokat vetett fel a falun az elvándorlás és városon a betelepülés? A helyi sajtóban megjelent olvasói levelek, valamint a szerkesztőségek által készített interjúk és cikksorozatok szemrevételezése, a

bennük rejlő információk egybevetése a levéltári forrásokkal és a vonatkozó szakirodalommal immár lehetővé teszi, hogy árnyaltabb képet alakítsunk ki a Hargita és Kovászna megyei társadalmi változásokról is.

Mobilitás és migráció

■ A városba költözésnek és az ingázásnak régi hagyománya van tájainkon.¹ A második világháború után viszont megváltoznak a mozgást befolyásoló tényezők. Már nem a spontán megélhetést biztosító időszakos elvándorlásokról beszélünk, hanem egy tudatos állampolitikáról. A hetvenes években a legfelsőbb pártvezetés rögeszméjévé – s eképpen a tervgazdaság részévé is válik, hogy

a román társadalomnak modern városokban kell nemzeti létét kiteljesítenie. Következésképpen: „urbanizálni kell mindenáron”.² Ez lehetőséget adott arra, hogy az 1968-as területi-közigazgatási átszervezéssel olyan települések is központokká váljanak, amelyek azelőtt semmilyen vagy nagyon kis urbanizációs hagyománnyal rendelkeztek (idetartozik a tárgyalt két megye is). Betelepítésekkel, településösszevonásokkal próbálták megoldani ezek létszámnövekedését. A. Gergely András szociológus erre a folyamatra a következő magyarázattal szolgált: „Az ilyen mértékű gyarapodást és városnövekedést, a kiemelések és összevonások mértéktelen tömegét csakis a központosító, bürokratikus hatalom erősítésének szándéka magyarázhatja, városteremtő ésszerűség nem.”³

Egy emberöltő sem kellett hozzá, s egyes települések lélekszáma meg többszöröződött, a félreeső falvak pedig elnéptelenedtek.⁴ A felmérések szerint míg 1960–1970 között a városokba való bevándorlás 23,91 százalékot mutatott, 1977-re ez az arány már 35,82-re emelkedett.⁵ A településösszevonások mértéke a hetvenes években olyan magasra szárnyalt, hogy a városok már nem tudták kielégíteni a lakásigényléseket, nem tudták megoldani a közművesítést, a peremterületeken is nélkülözhetetlen közszolgáltatásokat. Ez jelentősen csökkentette a beígért életminőséget.

A vidéki lakosság a jobb tanulási és megélhetési feltételek megszerzését remélte a városoktól, amiért azzal fizetett, hogy elszakadt hagyományos életközösségétől, gyökértelessé vált. A korábban domináns kapcsolatok (család, szűkebb rokonság) helyét a másodlagos, interperszonális viszonyok vették át.⁶ A közszférában jelentkező problémákat egyre inkább az állami intézményektől várták, így érzékelhetően háttérbe szorult a hagyományos rokoni alapon való megoldási stratégiák rendszere.⁷

A hatalom tudatosan úgy próbálta alakítani a társadalom és a család belső viszonyát, hogy az előnytelen életmódbeli változások is a modernizációs folyamat részének tűnjenek. Ennek az egyik eklatáns példája volt a nők tömeges „beléptetése” a munkaerőpiacra, ami jelentős mértékben megvál-

toztatta a korábbi klasszikus patriarkális viszonyokat. A domináns családminta a kétkeresős forma lett, aminek „bűvöletében” az állami intézményeknek át kellett volna venniük a hagyományos funkciók egy részét.⁸

Szembevetendő, hogy a városra kerülő fiatalok későbbre halasztják a családalapítást, mint a faluban maradó társaik. Ez azzal magyarázható, hogy a beköltözött ifjúság a munkástelepeken elmagányosodik, idegen környezetben nehezzé válik számára az ismerkedés, beilleszkedés akadályozza a falusi értékítéletét.⁹ „Tapasztalni lehet azt is, hogy az iparosításnak, a fejlődésnek nem mindig sikerül magával ragadnia az embereket. Pontosabban: számtalan falusinak ad munkát a város, de ezek a bejáró vagy beköltözött új iparosok néhol megrekedtek szellemekben a falu szintjén. Két lánnyal beszélgetek erről-arról: alig-alig tudnak valamit mondani szabadidejük eltöltéséről, arról, hogy mit csinálnak munkaidő után. A készruhágyárban dolgoznak, albérlésben laknak. Saját bevallásuk szerint néha elmennek moziba, máshová nem járnak. Az úgynevezett szórakozási lehetőségbe nagyon kevés dolgot sorolnak. Társaságuk nincs, barátnőkhöz nem járnak – nincs társasági életük.”¹⁰

Megváltozott az ismerkedési szokások értékrendje is, amit különböző felmérések is bizonyítottak. G. Vári Marianna ankétja arra volt kíváncsi, hogy milyen a lányok párválasztási szokása. A csíkszeredai Készruhágyár 17–25 év közötti női dolgozóinak a következő kérdésekre kellett válaszolniuk: Hogyan képzeled el a férjét? Mennyiben talál ez az elképzelés arra, akivel pillanatnyilag együtt jár? Mi a véleménye a házasság előtti szexuális kapcsolatról? Megengedhetőnek tartja-e a válást? Milyen esetekben? Olvasása-e a különböző lapok házasságra vonatkozó tanácsait?

A válaszokból levont következtetések: a) legtöbbjük kedvességet, ügyességet ígérnyel jövőbeli társától, legyen jó a családjához, vagyis ne igyon, ne dohányozzon, ne dolgozzon életveszélyes munkahelyen; b) a jövőbeli férjnek ne legyen nagyobb végzettsége; megértésről, közös érdeklődési körrel szó sincs; c) nem említi senki a szerelmet, ami pedig nem lelkicsinylő kelléke a

zavartalan házaseletnek; d) egyetlen anyagi érdekeltségű válasz sem volt; e) mindenki elutasította a válást, kivéve, ha az elkerülhetetlen; f) általában nem értettek egyet a házasság előtti szexuális élettel.¹¹

A városi civilizáció más életformát követel. Meg kell tanulni városi környezetben élni, a tömbházakban egymást tiszteletben tartani, alkalmazkodni a belső rendhez, a szabadidőt ésszerűen és célszerűen felhasználni.¹² Hogy milyen nehézségekkel járt ez a folyamat, erről mindenekelőtt a lakóbizottságok panaszából értesülünk.¹³ A kézdivásárhelyi Állomás utca 47-es számú tömbháza egyik lakójának leveléből olvassuk: „Elégedettek vagyunk a lakással, a világításra, a vízellátásra panaszunk igazán nem lehet. Annál zavaróbb azonban a zaj és a tavasztól ősziig terjengő utcai por. Hetven gyerek lakik ebben a blokkban, s néhány szülő bizony nem sokat törődik velük. Alig fordul elő, hogy – különösen délután – csend legyen a környékünkön. Legutóbb a lépcsőházat tették tönkre, a lakók saját költségükön hoztatták rendbe...”¹⁴

A vidékről beköltözött lakóknak olyan egyszerűnek tűnő dolgokat is meg kellett magyarázni, mint a közterhek rendszeres kifizetése, a lakossági gyűléseken való részvétel, az önadó-hozzájárulás.¹⁵ A lakók egy részével semmiképpen sem lehetett megértetni, hogy a különféle szolgáltatásokat ki kell fizetni – panaszolta egy sepsiszentgyörgyi lakóbizottsági tag. Például a 7-es tömbház D lépcsőházának harminc lakója közül mindössze ötnek nincs hátraléka, az egyhavi 1100 lejes költséghez viszonyítva háromszorosa az elmaradás. Ennek következtében fizetésképtelenné válnak a szolgáltatási vállalatokkal szemben, ráadásul még a lakásgazdálkodási vállalat is a valós fogyasztásnál jóval több fűtőanyagot próbált számlázni.¹⁶

Interregionális migráció

■ A migrációs folyamatok egyik legfontosabb térségi sajátossága az úgynevezett interregionális migráció, amely során távoli vidékről toborozták a munkaerőt az ipari fejlesztésekhez, s ehhez különféle juttatásokat, engedményeket (letelepedési segílyt, kedvező bérezést stb.) helyeztek kilátásba.¹⁷

Az előző évtizedhez hasonlóan a hetvenes években Erdély-szerre intenzívvé vált a Kárpátokon túli román lakosság betelepítése a többnyire magyar és szász ipari központokba, ez jelentősen megváltoztatta a lakosság nemzetiségi összetételét.¹⁸ A népességeveredést elsősorban a román többségű szomszédos települések lakóinak beáramlása, másodsorban pedig az említett tervszerű betelepítések következménye határozta meg.

Nem szabad viszont elfelejteni a jelentős kivándorlási tényezőket sem. Az ötvenes évektől törvények által próbálták korlátozni a lakosság mobilitási lehetőségét. A legfontosabb rendelkezések közül a következőket említhetjük meg: 1957-es rendelet a tanácsok jogkörébe utalta a lakóhely-változtatások engedélyezését, 1968-tól minisztertanácsi határozat szabályozta a betelepüléseket, 1971-től csak az költözhetett más településre, aki az adott helységben lakással rendelkezett. Ez tette lehetővé a zárt városok létrejöttét. 1976-ban meghatározták a nagyvárosokba való költözés feltételeit is: 14 kijelölt nagyvárosban csak azok telepedhettek le, akiket hivatalból áthelyeztek, vagy szakmailag szükség volt rájuk. Ilyenek voltak például a szüleikhez költöző fiatalok, a gyermekeikhez költöző szülők, valamint a tartalékos tisztek és altisztek.¹⁹

A román betelepülőket még azzal is ösztönözték, hogy amennyiben hajlandók voltak valamelyik erdélyi városba költözni, munkahelyet és lakást biztosítottak számukra, ugyanakkor a diplomásoknak 5–10 havi átlagbért megfelelő letelepedési segílyt is adtak, ami 15–30 ezer lej jelenthetett.²⁰ Ezzel szemben pedig a magyar értelmiségieket a Kárpátokon kívülre helyezték, és ha nem töltötték ott a szakmai gyakorlatként kitűzött 3–5 évet, elveszíthették diplomájukat. Vécsei Károly elemzése szerint 1910 és 1977 között az erdélyi románság növekedési üteme elérte a 87 százalékot, míg a magyarság száma 20 százalék körül stagnált.²¹ Az 1977-es népszámlálást figyelembe véve Kovászna és Hargita megyékből 107 ezer személy települt ki (20,4%), míg más közigazgatási egységekből 67 ezer személy települt be (12,8%). Feltehetően a kivándorlók 90 százaléka magyar, a bevándorlók ha-

sonló aránya pedig román, legalábbis ezzel magyarázható, hogy a Székelyföldön a tárgyalt időszak alatt a románság számaránya 202,7 százalékkal nőtt.²²

Ennek feltűnő példája Marosvásárhely, Székelyföld egyetlen kijelölt zárt nagyvárosa, amelynek lakossága a nyolcvanas években meghaladta a százezer főt. Az RKP Maros megyei bizottságának egyik titkos jelentéséből tudhatjuk meg: „Ahhoz, hogy Marosvásárhely municípiumban a románok száma a következő két évben elérje vagy éppen meghaladja az összlakosság 50 százalékát, szükséges elérnünk kb. 7600 román nemzetiségű személy szocialista egységekben való alkalmazásának jóváhagyását (családonként átlag 3 személyt számítva, ez összesen 22 800 személy), hogy a következő öt éves terv végéig a municípiumban a román nemzetiség az összlakosság 58–60% legyen. Marosvásárhely, 1985. nov. 1.”²³

Balánbánya esetében is megmutatkozik a lakosság beolvasztásának kísérlete, hiszen a betelepítések következtében megváltozik a város etnikai arculata. 1966-ban a 4646 lakosból 2124 románt és 2493 magyart jegyeztek fel, míg az 1977-es népszámlálás 12 161 lakosból már 8190 románt és 3949 magyart regisztrált.²⁴

Habár nem jelentek meg erre vonatkozó hivatalos adatok a helyi sajtóban, bizonyos utalásokat mégis találhatunk a nemzetiségi változásokról. Ilyen jelzés volt például a helységek polgármestereinek vagy vállalatok magyar vezetőinek román anyanyelvű személyekkel való lecserélése, amelyek akarva-akaratlanul megjelentek a sajtóban. De megemlíthetjük a megyei építkezési vállalatoknál dolgozó, Kárpátokon kívülről jövő munkásokat is. „Az építőtelepen szatmáriakat találni, Ilfov megyeieket, bukarestieket, konstancaiakat. Immár tíz esztendeje, hogy összeforrt közösségről beszélnek, és joggal. De hisz egyazon utat jártak eddig. Feltételezhetően ezentúl is.”²⁵

Az infrastruktúra fejlesztése kapcsán az újságírók érzékeltetik, hogy a két, többségben magyar megye a hetvenes években felgyorsult beruházások ellenére sem részesül a szomszédos román megyékkel azonos központi juttatásban: „Kétféle megyei út léte-

zik: az egyik alig látható, a másik járhatatlan... Aztán másra kanyarítjuk a szót, amire már nehezebb választ keresni: miért, hogy a szomszédos megyékben jobbak a megyei utak, miért, hogy ha megyei úton futunk ki a megyénkből, a szomszédban betonúton folytathatjuk tovább utunkat?! Kezdeti nehézségek? De hát könyörgök, a megyésítéstől már 18 esztendő is eltelt. Anyaghiány? De hát másoknak sem jut több, mindenki adott lehetőségek között gazdálkodik a rendelkezésére álló javakkal. Hogy az idén nagyobb hangsúlyt fektetnek a műszaki előírások, a minőségi követelmények betartására? Hogy kikísérleteztek egy új technológiát, ami az almási tufát használja útépítésre? Beharangoztuk ezt már a tavaly is, de mit ér, ha nem hasznosítják. [...] Érvelünk, vitatkozunk, mindenki védi a maga igazát, az útügy természetesen a magáét, s mindenre van magyarázat.”²⁶ Ezzel egy időben a falvakban korlátozták a magánlakások építését, az urbanizálódás számára kiszemelt vidéki településeken viszont kétszintes házakat (blokklakásokat) emeltek.²⁷

A városi életforma „rákfenéi”

■ A szocialista sajtópropaganda mindent megtett az urbanizáció népszerűsítéséért, viszont nem tudta és néha nem is akarta elhallgatni az ezzel járó nehézségeket sem. Az urbanizálódás előnyei közé sorolják: a) a közegészségügyi viszonyok javulását;²⁸ b) a komfortosabb lakásokat (meleg víz, távfűtés, villanyhálózat); c) a korszerű úthálózatot; d) a szórakozási, sportolási és tanulási lehetőségeket. A hátrányos hatások között leginkább a) a levegőszennyeződés, b) a zsúfoltság, c) a zöldövezet hiánya szerepelt.

A városi életforma akaratlanul is magával hozta a civilizált társadalom „rákfenéjét”: gyakorivá váltak a deviáns jelenségek, a bűnözés és az alkoholizmus.²⁹ Az újságokban és a megyei pártiratokban többször is foglalkoznak az említett kérdéssel.³⁰ Csíkszentdomokoson például az egyik nagy verekedés, ami a román és a helyiek között tört ki, halálos áldozattal végződött.³¹ Egy levélíró szóvá teszi, hogy a Virág utca sarkán randalírozó részeg huligán bántalmazott egy hetvenéves embert, és senki sem

avatkozott közbe.³² Az egyik felcsíki faluba udvarolni járó legényt „hagyományból” megkéselték.³³

Cikkek egész sorát olvashatjuk a rendezetlen családi körülményekről, a gyakori válásról, a családon belüli erőszakról,³⁴ a térségre jellemző öngyilkosság hullámról.³⁵ A hatóságok is próbálták megakadályozni, féken tartani a túlkapasokat, ezért számos rendeletet hoztak, amelyek szabályozták a társadalom minden szegmensét (a kocsmák nyitási és zárási idejét, minden rendezvény bejelentését a helyi milícián stb.). Hargita megyében 1968-ban 1002, 1969-ben 992, 1970 első harmadában pedig 660 bűnesetet regisztráltak a hatóságok.³⁶ Első helyen a közvagyon és a közügyek megsértése állt, utána a személyek ellen elkövetett kihágások, a lopás (főleg a falopás), közlekedési kihágások, végül pedig a gyilkosság és az erőszak.³⁷ A rendelkezések közül megemlíthetjük az 1975. számú dekrétum 15. cikkelyét, amely kimondta: „Azokat a személyeket, akik nyilvánvalóan ittas állapotban utcán, parkban vagy egyéb nyilvános helyen tartózkodnak, 200-tól 2000 lejig terjedő pénzbírság sújtja...”³⁸ Több ilyen kihágásról is olvashatunk: december 4-én S. I. csíki negyedi lakos, ittas állapotban megbotránkozató viselkedése és az öt felelősségre vonó rendőr szidalmazása miatt 3500 lej bírságot fizetett. Dec. 6-án S. T. Viitorului utcai lakos be akart menni egy esküvőre fenntartott Szemerja negyedi vendéglőbe, szidalmazta a pincéretet, összetörve az ajtóüveget, ezért két hónap húsz napra ítélték. Egy székelykeresztúri lányt három hónap szabadságvesztésre ítélték, mert ittas állapotban szexuális kapcsolatra csábított férfiakat.³⁹

Ezeknek az eseményeknek a megelőzésére a Hargita megyei napilap szerkesztősége által 1983 júliusában szervezett kerekasztal-megbeszélésen arra a következtetésre jutottak, hogy többet kell foglalkozni a fiatalokkal, és már az iskolában erősíteni az egészségügyi nevelést, a felvilágosító munkát. A körorvosokat időnként be kellene eről számoltatni. A milíciának és az ügyészségnek – a tömeg- és társadalmi szervezetek bevonásával – gyakrabban kellene ellenőrzéseket tartaniuk a munkahelyen és a közét-

keztetési egységekben. Túl sokan tartózkodnak délelőtt, munkaidőben a vendéglőkben, cukrászdákban – főleg a fiatalok; az intézmények, a vállalatok vezetősége nézzen utána – olvasható a sürgős tennivalók között –, milyen indokkal engedik ki az alkalmazottakat, és azok hol töltik az időt.⁴⁰

A városok „ruralizálódása”

■ Hogy mi tette lehetővé mégis a két székely megye nemzeti identitásának megőrzését? A csíkszeredai Kommunikációs Antropológia Munkacsoport (KAM) kutatásai alapján tudható. Az intézetben olyan tanulmányok születtek, amelyek a hargitaiság fogalmának a meghatározásával, valamint a szocialista urbanizáció, a megyei elit, a társadalmi migrációk elemzésével foglalkoznak.⁴¹ Az urbanizációt tekintve Biró A. Zoltán több stabilizációs stratégiát is felsorolt, ezek a székelyföldi városokat jellemezték, és szorosan összefüggtek a falusi életmóddal: „Kutatásunk során ezzel a névvel jelöltük azokat a környezetbeélési, környezetépítési módozatokat, amelyek az életformaváltás sodrába belekerült egyén, család, kisközösség mindennapi világépítési gyakorlatában a falu világára jellemző modell szerint játszódnak le.”⁴² Csíkszereda esetében az urbanizáció következménye az lesz, hogy a „falufoglalja a várost”,⁴³ hiszen a megyésítést megelőzően nem rendelkezett nagyvárosi jelleggel, és így a betelepülők formálták át a megyeszékhelyet.

Ennek a szélsőséges eseteként említik a „városok ruralizálódását” vagy „rurbanizálódását”, amely olyan életmódbeli elemeket tulajdonít a betelepülő városlakóknak, amelyek sajátosságai révén az urbanizálódott életformát is veszélyeztetik.⁴⁴ Ez a társadalom elszakadt a hagyományos életformától, hiszen amint láttuk, a legkisebb településen is nyomon követhetőek a hatalom szimbólumának specifikus jelei. Ezek alapján elmondhatjuk, hogy az urbanizáció és a félurbanizáció is azt a célt szolgálta, amit a szocializmus eszméje megkívánt tőle, vagyis a falu és a város különbségének megszüntetését. Ezt hangsúlyozta Ceaușescu is: „Ezeknek az előirányzatoknak a megvalósulása meggyorsítja a falu és a vá-

ros közötti, a mezőgazdasági és az ipari tevékenység közötti lényeges különbségek eltűnésének folyamatát, biztosítja társadalmunk fokozottabb homogenizálását, szilárd alapot teremt nemzetiségi különbség nélkül a haza minden állampolgára jogegyenlőségének érvényesüléséhez, egész népünk anyagi és szellemi jóléte gyarapításához, civilizációs színvonalának állandó emeléséhez.^{34,35}

Hargita és Kovászna megyében a tárgyalt több mint húsz esztendő alatt elindult egy visszafordíthatatlan folyamat, amely urbanizálódó, öntudatosodó társadalmat hozott létre, és amelyre nagy kihívások várnak a jelenlegi globalizálódó világban. Ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy miként éli meg ez a társadalom a napjainkra egyre jellemzőbb gazdasági nehézségeket, a munkanélküliséget, az újból elkezdődő elvándorlás általános hatásait.

Demeter Csanád

■ JEGYZETEK

1. Lásd Oláh Sándor: A Székelyföldi migráció előtörténetének áttekintése. Elvándorlók. Vendégmunka és életforma a Székelyföldön. Szerk. Bodó Julianna. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1996; Vécsei Károly: A vándorlás és a nemzetiségi struktúrák. Magyarok és nemmagyarok Romániában. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 2002.
2. Gagy József: Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez. Mentor Kiadó, 2009. 146.
3. A. Gergely András: Nemzetiség és urbanizáció Romániában. Héttorony Kiadó, Bp., 1988. 51.
4. Germuska Pál: Ipari város, új város, szocialista város. Korall 2003. május, 251–256.
5. Vécsei Károly: i. m. 67.
6. Geambaşu Réka: Hová lett a szocialista család. Korunk 2004. 3. 26–40.
7. Bodó Júlia: Átjárás technikák a szocializmusban a társadalom privát és hivatalos szférája között. Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998. 42–56.
8. Geambaşu Réka: i. m. Uo.
9. Szirmai Viktória: A településszociológia alapja. Településtudományi felsőoktatási füzetek VII. Bp., 1994. 22.
10. Megyei Tükör, 1972. január 12.
11. Hargita, 1969. november 19.
12. Hargita Kalendárium, 1983.
13. A lakóbizottság szerepéről lásd részletesebben Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Harghita (ANDJHR), fond 586, dosar 6/1970. 217–220. f.
14. Megyei Tükör, 1972. január 12.
15. Ónadó fizetése járult a város olyan problémáinak rendezéséhez, amit állami költségvetésből nem tudtak fedezni. Lásd részletesebben a Megyei Tükör 1972. január 15-i számát.
16. Megyei Tükör, 1970. augusztus 22.
17. A. Gergely András: i. m. 52.
18. Barabás Béla – Diószegi László – Enyedi Sándor – Sebők László – R. Süle Andrea: A romániai magyarság története 1919–1989. Magyarságkutató Intézet, Bp., 1990. 127.
19. Uo. 59.
20. R. Süle Andrea: Terület és településrendezési tervek Romániában. Régió 1990. 1. 31–43.
21. Vécsei Károly: i. m. 77.
22. Uo. 55–56.
23. Európai Idő 1990. febr. 16.
24. Varga E. Árpád: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna, Hargita, Maros megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között. Pro-Print Könyvkiadó, Bp., Csíkszereda, 1998. 247–301.
25. Hargita, 1971. február 12.
26. Hargita, 1986. július 3.
27. Hunya Gábor: i. m. 164.
28. A hetvenes évekre megépült háromemeletes új csíkszeredai poliklinika több mint 200 szobát, 55 orvosi rendelőt foglal magába, és 120–130 egészségügyi dolgozónak biztosít munkahelyet. Lásd részletesebben Dr. Bachner István – Balogh László – Málnási Levente: Fejezetek a csíki egészségügy történetéből. Alutus Kiadó, Csíkszereda, 2008. 103–125.
29. Megyei Tükör, 1968. márc. 16.
30. A hatóságok igyekeztek jó képet nyújtani a romániai társadalomról, ezért korlátozták a deviáns jelenségekről szóló cikkek számát és tartalmát. 1971. október 14-én leállítják Fodor Sándor alkoholizmusról írt cikkét, azzal az indokkal, hogy az egész román társadalmat rossz fényben tünteti fel. (ANDJHR, fond 248, dosar 2/1971, 27 f.) Sokszor a párttagság elvesztéséhez is vezetett, ha kiderült valakiről, hogy alkoholistá, erre jó példa Hálgeanu Ioan esete, akit eltávolítanak Hargita megye szakszervezeti titkárságáról hiányzásai és züllött élete miatt. (ANDJHR, fond 586, dosar 7/1970, 55–59 f.)
31. Hargita 1968. november 19.
32. Hargita 1968. november 1.
33. Hargita 1970. január 8.

34. Megyei Tükör 1973. április 14.
 35. Hargita 1986. június 26.
 36. ANDJHR, fond 586, dosar 6/1970, 184 f.
 37. Uo.
 38. Megyei Tükör 1975. december 15.
 39. Megyei Tükör 1975. december 15.
 40. Hargita 1983. júl. 6.
 41. Lásd bővebben: Fényes tegnapiunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998.
 42. Biró A. Zoltán: Szocialista urbanizáció 1968–1989. Antropológiai Műhely, 1994. 2. 113.
 43. Uo.
 44. Ion Aluag: Sociologia comunităților. Studia (Sociologie), 1998. 20–22.
 45. Nicolae Ceaușescu-nak a XII. pártkongresszuson elhangzott jelentéséből.

EGY ŐSI HÁZASSÁGKÖTÉSI RÍTUS SZÉKELYFÖLDI KÉTARCÚSÁGA, AVAGY A NÉPI JOG KÜLÖNLEGES ESETE

■ *Lehetett-e a székelységnek saját házasságkötési szertartása?*

Minden bizonnyal: ez pedig a kontyolás rítusa lehetett. Ám a feltételezés bizonyítás nélkül semmivel sem több, mint pusztán kérdés.

A kontyolás szokása nem ismeretlen: a lakodalomnak szentelt néprajzi leírások többsége figyelmet szentelt ennek a rítusnak is, és úgy határozzák meg mint „az asszony-nyá válás végső mozzanata”.¹ Csíkszentdomokoson az asszonnyá avatás, vagyis a menyecskének az asszonyok sorába való befogadása rítusára a lakodalom keretében, éjfélt után kerül sor.²

A bekontyolás mint beavató rítus

■ A leányos háztól asszonyi küldöttség érkezik: keresztanyák, rokonok. A lakodalmas gazdától kérnek bebocsátást, mert „szeretnének a menyasszonnyal pár szót váltani”.

A menyasszony és vőlegény bérma-keresztanyjai vagy keresztanyjai a menyasszony elé mennek, és kiszólítják az asztal mellől: „Gyere közénk, mert mi is kenyérrel s sóval élünk!”

Kimenetele előtt a menyasszony elbúcsúzik barátnőitől, a koszorúsleányoktól.

Leszótított szobába, rendszerint a nyári konyhába viszik a menyasszonyt, és bezárják maguk mögött az ajtót. Az új menyecske

leveti menyasszonyi ruháját, asszonyi ruhát vesz magára, majd leültetik kontyolásra. A kontyoló asszony lebontja a koszorút, majd keresztet vet a menyasszony fejére, „az én kezemet meg ne átkozd, hogy békonytollak” – mondja, majd jobb felé indítva a hajfonatot³ megcsinálják a kontyot. Amikor kész van, keresztet vet a menyecske fejére, mondván: „Az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek segedelmével menj az életnek!” Utána felkötik a kontyolókendőt, amit az anyósától kap ajándékba.

Régen az új asszony köszöntővel fordult a kontyoló asszonyokhoz: „Dicsértessék, asszonysereg! Fogadjanak bé társaságokba, hogy vegyek részt gondnokságokba. Ezután magok közt találom helyemet. Isten éltesse minnyájukat!”⁴

Nem részletezem a menyasszony elbújtatásának és a vőlegény által való keresésének betétjátékát. A beavató rítus további mozzanata a fontos.

A bekontyolt menyecskét visszavezetik a násznép körébe, az új asszony pohárköszöntőt mond, majd *kontylével* (pálinkával, amiből az első litert a leányos háztól hozzák a kontyoló asszonyok, a többi innen pótolják) és kürtöskaláccsal kínálják sorra, az ültetés rendje szerint, a násznépet, és mindenki kezét fog. A töltögetést az új ember